

УДК [378.147:371.14]:373.31

Олександра Мармаза, Тетяна Водолазська

ТЕХНОЛОГІЯ ФОРМУВАННЯ ГОТОВНОСТІ ВЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ ДО МОДЕЛЮВАННЯ ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА В СИСТЕМІ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ОСВІТИ

Александра Мармаза, Татьяна Водолазская. Технология формирования готовности учителя начальных классов к моделированию образовательной среды в системе послесреднего образования.

Olexandra Marmaza, Tetiana Vodolazska. Forming of Readiness of Teacher of Primary Classes for Educational Environment Design In the System of In-service Pedagogical Education.

А Висвітлюється технологія формування готовності вчителя до моделювання освітнього середовища в системі післядипломної педагогічної освіти.

А Освещается технология формирования готовности учителя к моделированию образовательной среды в системе послесреднего педагогического образования.

S Technology of forming of readiness of teacher lights up to the design of educational environment in the system of postsecondary pedagogical education.

Ключові слова: педагогічна технологія, технологія формування готовності вчителя до моделювання освітнього середовища, компоненти готовності педагога.

Ключевые слова: педагогическая технология, технология формирования готовности учителя к моделированию образовательной среды, компоненты готовности педагога.

Key words: pedagogical technology, technology of forming of readiness of teacher to the design of educational environment, components of readiness of teacher.

Постановка проблеми. Національною стратегією розвитку освіти в Україні на 2012–2021 роки як одне з найважливіших завдань визначене проектування акмеологічного освітнього простору з урахуванням інноваційного розвитку освіти, запитів особистості, потреб суспільства і держави. Створення здоров'язбережувального освітнього середовища стає ключовим напрямом державної освітньої політики. Початкова школа не може залишатися осторонь процесів модернізації освіти. Введення нового Державного стандарту початкової загальної освіти потребує перебудови та оновлення змісту, форм і методів організації навчально-виховного процесу на засадах дитиноцентризму, особистісної орієнтації, компетентнісного підходу.

Актуальною стає проблема забезпечення системи освіти педагогічними кадрами відповідно до викликів сучасного суспільного розвитку. Опитування слухачів курсів підвищення кваліфікації педагогічних працівників виявило причини, що заважають процесу моделювання інноваційного освіт-

нього середовища. Серед них: низький рівень знання з питань моделювання освітнього середовища школи, недостатність досвіду роботи за середовищним підходом, відсутність ініціативи і бажання щось змінювати, наявність перешкод з боку адміністрації школи, представників органів управління освітою. Вищезазначене потребує детального вивчення питання готовності вчителів початкових класів до моделювання освітнього середовища, розроблення технології, програм, нових підходів до підвищення освітнього рівня, професійних і загальноосвітніх знань педагогів у системі післядипломної освіти.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Учені досліджують різні аспекти післядипломної освіти вчителів: С. Крисюк розглядає процес становлення і розвитку післядипломної освіти педагогічних кадрів, Н. Протасова визначає принципи функціонування системи післядипломної освіти, О. Маринівська досліджує післядипломну освіту з погляду формування готовності до проектно-впроваджу-

вального виду діяльності, А. Кузьмінський аналізує теоретико-методологічні основи післядипломної педагогічної освіти.

Проблема професійної готовності широко представлена у вітчизняній і зарубіжній психолого-педагогічній літературі. Формування готовності педагога стало темою наукових досліджень В. Бондаря, Л. Гончаренко, Н. Демьяненко, Н. Кузьміної, О. Мариновської, Л. Савенкової, В. Семиченко. Незважаючи на активізацію зусиль, спрямованих на вивчення окремих складових готовності педагога, комплексне дослідження теоретичних основ формування готовності вчителя початкових класів до моделювання освітнього середовища ще не здійснено. Аналіз наукових праць і дисертацій із теми дослідження свідчить, що розвиток національної освіти України неможливий без наукового обґрунтування технології формування готовності вчителя початкових класів до моделювання освітнього середовища в системі післядипломної освіти.

Метою статті є обґрунтування технології формування готовності вчителя початкових класів до моделювання освітнього середовища в системі післядипломної системи.

Вклад основного матеріалу. Навчальний процес у закладах підвищення кваліфікації має свої особливості, що обумовлені специфікою навчання дорослих із вищою освітою та досвідом професійної педагогічної діяльності. Все це актуалізує питання розроблення нових технологій, методик навчання фахівців і підходів до організації навчального процесу в системі післядипломної педагогічної освіти.

Підходи дослідників до визначення поняття «педагогічна технологія» різноманітні. Наведемо найпоширеніші приклади трактування:

– педагогічна технологія може бути представлена трьома аспектами: науковим, процесуально-описовим і процесуально-діючим. Педагогічна технологія функціонує й у якості науки, що досліджує найраціональніші шляхи навчання, і в якості системи способів, принципів і регулятивів, використаних у навчанні, і в якості реального процесу навчання [10, с. 15];

– педагогічна технологія – системна сукупність і порядок функціонування всіх особистісних, інструментальних і методологічних засобів, що використовуються для досягнення педагогічних цілей [6, с. 10];

– педагогічна технологія – системний метод створення, застосування й визначення всього процесу навчання і засвоєння знань, з урахуванням технічних і людських ресурсів та їхньої взаємодії, який ставить своїм завданням оптимізацію освіти [2, с. 331];

– педагогічна технологія – чітке наукове проектування і відтворення педагогічних дій, що гарантують успіх [8, с. 330].

Спільним у визначеннях є спрямованість педагогічної технології на підвищення ефективності навчального процесу, гарантованість кінцевого результату. Базуючись на наявних поняттях, педагогічною технологією доречно вважати інструментарій, необхідний для досягнення цілей. У контексті нашого дослідження технологія формування

готовності педагога до моделювання освітнього середовища розуміється як певна педагогічна система, що реалізується на практиці й гарантує досягнення запланованих результатів навчання.

Методологічними вимогами до педагогічної технології є:

– концептуальність – опора на певну наукову концепцію, що включає філософське, психологічне, дидактичне і соціально-педагогічне обґрунтування досягнення освітніх цілей;

– системність – володіння ознаками системи: логіка процесу, взаємозв'язок усіх частин, цілісність;

– керованість – можливість діагностичного цілепокладання, планування, проектування процесу навчання, поетапної діагностики, варіювання засобами і методами з метою корекції результатів;

– ефективність за результатами й оптимальними затратами, гарантованість досягнення певного стандарту навчання;

– відтворюваність – можливість використання (повторення, відтворення) педагогічної технології в інших однотипних освітніх закладах, іншими суб'єктами [10, с. 17].

Технологія формування готовності вчителя початкових класів до моделювання освітнього середовища містить такі складові: мета, цілі, завдання, основні компоненти структури, принципи, етапи та педагогічні умови.

Основна мета цієї технології – формування готовності вчителя початкових класів до моделювання освітнього середовища в системі післядипломної педагогічної освіти. Цілі: розвиток творчих і пізнавальних здібностей педагога; сприяння формуванню навичок проектування різних моделей шкільних освітніх середовищ; забезпечення умов для розширеного та поглибленого обсягу знань і вмінь із проблеми моделювання освітнього середовища школи.

Цілі концептуального блоку конкретизуються через завдання: вдосконалення професійної готовності педагога до моделювання освітнього середовища; формування системи знань, умінь і навичок, необхідних для педагогічного моделювання; розвиток навичок саморефлексії; розвиток професійних і особистісних якостей фахівця.

Теоретичне обґрунтування технології формування готовності педагога до моделювання освітнього середовища потребує визначення методологічних підходів, виділення структурних компонентів готовності вчителя, обґрунтування етапів реалізації даної технології та засобів її здійснення.

Процес формування готовності педагога до моделювання освітнього середовища представляємо у вигляді системи взаємопов'язаних структурних елементів: концептуальний блок; змістово-технологічний (цілі, завдання, зміст навчального матеріалу, організація навчального процесу, форми та методи роботи, результативний (діагностика навчального процесу) (рис.1).

1. Концептуальний блок визначає наукову основу моделі, її мету і завдання, створюючи передумови для поєднання всіх інших блоків у цілісність.

Досягнення основної мети – формування готовності вчителя початкових класів до моделювання освітнього середовища, пропонується здійснювати на основі взаємодоповнення методологічних під-

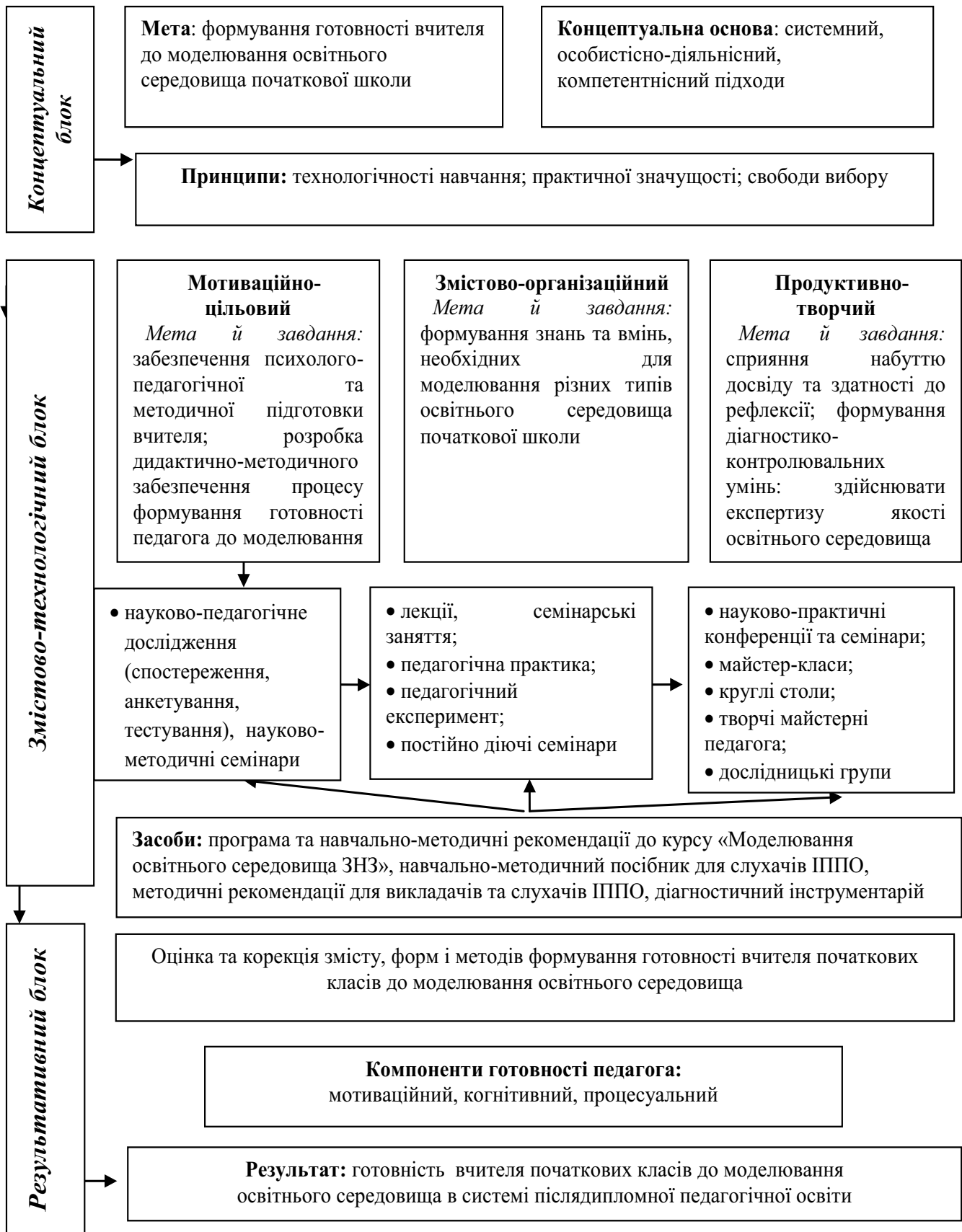

Рис. 1. Технологія формування готовності вчителя початкових класів до моделювання освітнього середовища в системі післядипломної педагогічної освіти

ходів (системний, особистісно-діяльнісний і компетентнісний) і принципах (технологічності навчання, практичної значущості, свободи вибору).

З точки зору системного підходу, готовність учителя до моделювання освітнього середовища являє собою сукупність структурних і функціональних компонентів, які знаходяться у взаємозв'язку й взаємозалежності між собою.

Надзвичайно важливим для дослідження аспектом є розгляд особистості вчителя як системи. Системний підхід дозволяє представити особистість як цілісність, у якій виявляються різноякісні й різнорівневі зв'язки, як синтез структурно-функціональних і філоонтогенетичних уявлень.

Звернення до особистісно-діялісного підходу в нашому дослідженні зумовлене, по-перше, тим, що людина як суб'єкт виявляє здібності саме в діяльності і саме в ній відбувається їхній розвиток. Більше того, здібність не може виникнути поза відповідною конкретною діяльністю.

Сутність особистісно-діялісного підходу полягає у визнанні того, що розвиток особистості вчителя в системі післядипломної педагогічної освіти повинен спиратися на природний процес саморозвитку здібностей, самовизначення, самореалізацію, самоствердження та відбуватися в процесі творчої діяльності. Ідеї особистісного підходу передбачають гармонійне поєднання у змісті післядипломної педагогічної освіти зовнішньо орієнтованої і внутрішньо орієнтованої освіти (А. Маслоу), а також удосконалення навчально-пізнавальної діяльності слухачів на основі самоорганізації в процесі реалізації індивідуальної освітньої траєкторії. Реалізація ідей діялісного підходу забезпечує створення необхідних умов поетапного введення набутих знань у контекст реальної практичної діяльності і завдяки технології – ефективного досягнення результату – формування готовності вчителя початкових класів до моделювання освітнього середовища. З позиції особистісно-діялісного підходу розвиток особистості необхідно розглядати як розвиток її індивідуальності, розвиток процесів самотворення, самоактуалізації.

Компетентнісний підхід передбачає застосування принципів нової методології до організації змістової та процесуальної сторін післядипломної педагогічної освіти. Його особливість полягає в створенні нової моделі освіти, яка, ґрунтуючись на результатах навчання, регулює саморозвиток слухачів, викладачів, усієї системи освіти [4, с. 341].

Технологія передбачає реалізацію сукупності принципів: технологічності навчання; практичної значущості; свободи вибору.

Принцип технологічності навчання базується на уявленні про технологію як поєднання кваліфікованих навичок і вмінь, засобів, методів, відповідних знань, що необхідні для здійснення перетворень в інформації, в предметах, у людях. Реалізація цього принципу свідчить про розуміння того, що очікувані результати у будь-якій сфері діяльності можна досягти лише за умов наявної адекватної технології, яку треба вміти проектувати, а реалізовувати – лише після оволодіння певною технікою [7, с. 140].

Принцип практичної значущості передбачає не-

відкладне застосування на практиці набутих знань, умінь, навичок та якостей. У цьому контексті особливе значення має урізноманітнення форм, методів занять.

Принцип свободи вибору вимагає реального вибору фахівця, як і яким чином удосконалювати свою майстерність. Тому особливого значення набуває створення умов для самоініціативного, нового змісту, особистісно пережитого навчання достатньо високого рівня, що сприяє прояву цілісної особистості [9, с. 40]. Для того, щоб свобода вибору набула своєї дієвості, необхідне створення умов для вибору, тобто пропозиції. Пропозиція виникає на основі варіативності навчальних планів і програм, навчальних дисциплін і підручників, методичних і навчальних посібників [9, с. 53]. Об'єктами вибору в системі післядипломної педагогічної освіти можуть виступати форми, види, умови навчання та його зміст. Н. Протасова свободу вибору в системі післядипломної освіти розглядає як вихідний принцип її гуманізації.

Концептуальний блок створює передумови для поєднання інших частин у цілісність, їх цілеспрямованого вибору й розвитку.

2. *Змістово-технологічний блок* становлять: обґрунтування основних етапів, структури та змісту формування готовності вчителя початкових класів до моделювання освітнього середовища. Він реалізується у відповідності із соціальним замовленням суспільства, нормативними документами, передбачає: засвоєння комплексу нормативно-правових, процесуальних знань, що застосовуються в професійній діяльності вчителя; відбиває комплекс дидактичних одиниць і включає в себе наступні позиції: опанування різними технологіями, формами, методами, прийомами, засобами реалізації компетенції на практиці згідно з нормами права. Цей блок включає організаційну діяльність і науково-методичний інструментарій реалізації технології формування готовності вчителя початкових класів до моделювання освітнього середовища та її етапи.

Технологія формування готовності педагога до моделювання освітнього середовища передбачає визначення шляхів її впровадження в практику реального навчально-виховного процесу. Необхідними умовами ефективного реалізації технології формування готовності вчителя до моделювання освітнього середовища є: гармонійна цілісність, єдність етапів, структурних, змістових і процесуальних компонентів; професійної спрямованості, науковості змісту освіти.

У структурі технології формування готовності педагога до моделювання освітнього середовища є мотиваційно-цільовий, змістово-організаційний і продуктивно-творчий етапи.

Мотиваційно-цільовий етап забезпечує психолого-педагогічну та дидактично-методичну підготовку педагога. Формами, методами, прийомами, засобами реалізації цього етапу визначені: науково-педагогічне дослідження (анкетування, спостереження, тестування); науково-методологічні та методичні семінари, консультації; словесні методи (пояснення, проблемні лекції тощо); інтерактивні методи (дискусії, рольові й ділові ігри).

Змістово-організаційний етап – це формування знань і вмінь, необхідних для моделювання різних типів освітнього середовища початкової школи; формування досвіду педагогічного моделювання освітнього середовища; розвиток професійних і особистісних якостей.

Реалізацію цього етапу забезпечують: лекції, семінарські та практичні заняття; інтерактивні методи (бесіди, диспути, дискусії, рольові та ділові ігри, «круглі столи», «мозкові штурми», ситуативне моделювання); педагогічний експеримент; постійно діючі проблемні семінари; проблемно-пошукові методи навчання (розв'язання педагогічних ситуацій, створення проектів); педагогічна практика тощо.

Продуктивно-творчий етап виявляє готовність і здатність педагога до застосування набутих знань і вмінь у професійній діяльності, сприяє набуттю здатності до рефлексії, формуванню діагностико-контролюючих умінь: здійснювати експертизу якості освітнього середовища. Про це свідчать: науково-практичні конференції та семінари, тренінги; майстер-класи; круглі столи; творчі майстерні педагога; дослідницькі групи; консультації.

Вирішення проблеми формування готовності вчителя початкових класів до моделювання освітнього середовища в системі післядипломної педагогічної освіти полягає не лише в апробації відповідної технології, але й у виявленні комплексу педагогічних умов і розробленні відповідного науково-методичного забезпечення, що сприяє реалізації усвідомленої мети.

У науково-педагогічній літературі не існує єдиного тлумачення сутності поняття «педагогічні умови». Поняття «педагогічні умови» визначається як сукупність об'єктивних можливостей змісту навчання, методів, організаційних форм і матеріальних можливостей його здійснення, що забезпечує успішність досягнення поставленого завдання (В. Андрущенко). У теорії виховання умови розглядаються як середовище, в якому протікають ті чи інші процеси. Сучасна дидактика трактує умови як сукупність факторів, компонентів навчального процесу, які забезпечують успішність навчання [4].

Під педагогічними умовами реалізації технології формування готовності педагога до моделювання освітнього середовища розуміємо сукупність організаційних форм, методів, прийомів, засобів координації навчальних впливів на слухача курсів підвищення кваліфікації в системі післядипломної педагогічної освіти з метою створення сприятливих можливостей і стимулів для ефективного саморозвитку професійних і особистісних здібностей і якостей, знань, умінь, здібностей і, як наслідок – цілісного професійного становлення особистості.

Технологія формування готовності педагога до моделювання освітнього середовища може реалізуватися за відповідних педагогічних умов: спрямування педагогічного впливу викладача на підвищення рівня мотивації слухача; врахування основних вікових і психологічних особливостей навчання дорослих; створення сприятливої атмосфери для навчання; максимальна активізація діяльності викладача та слухача.

Необхідно також урахувати, що основу сучасної особистісно зорієнтованої професійної підготовки фахівців складають положення, розроблені А. Маслоу, К. Роджерсом: потреба особистості вступати в повноцінне діалогове спілкування з іншими (викладачами, колегами); розвиток особистості фахівця в єдності розуму й відчуттів, духовного й фізичного; індивідуально своєрідний характер професійного навчання; активна проектно-дослідницька діяльність слухача; підтримка і фасилітація професійного зростання, а не формальне керівництво викладачами-наставниками; ставлення до навколишньої дійсності (в тому числі і до сутності професійної діяльності) через призму власного сприйняття і розуміння; професійно-особистісне зростання фахівця на основі продуктивної взаємодії з усіма факторами професійно-освітнього середовища.

3. Результативний блок. Формування готовності вчителя до моделювання освітнього середовища означає утворення необхідних мотивів, мотивації, знань, умінь, досвіду, які забезпечать можливість створювати адекватне потребам школярів сприятливе освітнє середовище. Це складне інтегративне новоутворення особистості, суть якого складають взаємодія *мотиваційного, когнітивного та процесуального* компонентів.

На цьому етапі здійснюється оцінка та корекція змісту, форм і методів формування готовності вчителя початкових класів до моделювання освітнього середовища в системі післядипломної педагогічної освіти.

Висновки. Особливого значення набуває впровадження педагогічної технології, яка покликана сформувати у вчителів позитивне ставлення до педагогічного моделювання, сформувати навички в даному виді діяльності. Розроблена технологія є конкретною програмою для організації та проведення експериментального етапу дослідження. Вважаємо, що в результаті її впровадження педагог зможе творчо застосовувати здобуті знання в практичній діяльності, нетрадиційно мислити, використовувати інноваційні технології, самостійно опрацювати й аналізувати педагогічні ситуації.

Перспективи подальших досліджень полягають у розробленні та експериментальній перевірці методики реалізації педагогічних умов формування готовності вчителя початкових класів до моделювання освітнього середовища в системі післядипломної педагогічної освіти.

Література

- Гонтаровська Н. Б. Освітнє середовище як фактор розвитку особистості дитини : монографія / Н. Б. Гонтаровська. – Дніпропетровськ : Дніпро-VAL, 2010. – 622 с.
- Гончаренко С. У. Український педагогічний словник / С. У. Гончаренко – К. : Либідь, 1997. – 331 с.
- Зязюн І. А. Інтелектуально-творчий розвиток особистості в умовах неперервної освіти // Неперервна професійна освіта: проблеми, пошуки, перспективи: монографія [за ред. І. А. Зязюна] – К., 2000. – 341 с.
- Каташов А. І. Педагогічні основи розвитку інноваційного освітнього середовища сучасного ліцею : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.01 «Загальна педагогіка та історія педагогіки» / А. І. Каташов. – Луганськ, 2001. – 20 с.
- Кларин М. В. Педагогическая технология в учебном процессе / М. В. Кларин. – М. : Знание, 1989. – 80 с.
- Козаков В. А. Психолого-педагогічна підготовка фахівців у непедагогічних університетах : монографія / В. А. Козаков, Д. І. Дзвінчук. – К. : ЗАТ «НІЧЛАВА», 2003. – 140 с.
- Лозова В. І. Теоретичні основи виховання і навчання [навч. посіб.] / В. І. Лозова, Г. В. Троцько. – 2-е вид., випр. і доп. – Харків : ОВС, 2002. – 400 с.
- Протасова Н. Г. Післядипломна освіта педагогів: зміст, структура, тенденції розвитку / Н. Г. Протасова. – К., 1998. – 176 с.
- Селевко Г. К. Современные образовательные технологии: учебное пособие / Г. К. Селевко. – М. : Народное образование, 1998. – 256 с.